

KRISTÓ GYULA:
OLVASÓKÖNYV BÉKÉS MEGYE TÖRTÉNETÉHEZ I.

A megyei tanácsban új gazdára talált Gyulai Állami Levéltár az 1968. évet jelentős kiadvánnyal köszöntötte — **Kristó Gyula** munkája **Szabó Ferenc** szerkesztésében, **Gácsér József** előszavával a „Forráskiadványok a Békés megyei Levéltárból” sorozat több kötetre tervezett első darabjaként hagyta el a nyomdát. Az Olvasókönyv első kötete a honfoglalástól 1715-ig közöl szemelvényeket, s ezen belül hat fejezetre bontódik. (A nemzetségtől a vármegyéig — A királyi vármegye — A nemesi vármegye — A török veszedelem torkában — Török idők

— A megye újraalakulása.) Ha pusztán a számszerű statisztikai adatok jelentőségével támasztanánk alá mondanivalónkat, akkor is értékelnünk kell azt az összesen és kereken **100 szemelvényt**, amely így együtt átfogó képet igyekszik nyújtani a megye jórészt középkori történetéről. Elismerésünket még inkább fokozza, hogy a kötet összeállítása ésszerű és indokolt szelekciót kívánt a szerzőtől, anélkül azonban, hogy az egységes koncepció váza megsérüljön. **Kristó Gyula** dialektikusan és többé-kevésbé arányosan oldotta meg ezt a nehéz

kérdést, beépítette munkájába azokat az emlékeket is, melyek nem szorosan levéltári jellegűek. A jórészt latin nyelvű középkori geszták, krónikák megyei vonatkozású szemelvényei, az archeológiára vonatkozó utalások így erősítik a szerkesztés egységét. A megyei levéltárban fellelhető, vagy a társlevéltáraktól „köleszözt” szemelvényeknek pedig súlyuk, mondanivalójuk van. Az összeállítás nehézségei közé tartozott az is, hogy a mai Békés megyéről az évszázadokkal ezelőtti közigazgatási állapotoknak megfelelően kellett képet rajzolni. A szerzőnek tehát ki kellett tekinteni a régi Csánád és Bihar megyék felé is, s ezt sem mulasztotta el. Aki kicsit is jártas a filológiában, tudja, hogy középkori szövegeknek hiteles, de a ma emberéhez is szóló tolmácsolása szintén meglehetősen nehéz feladat, olyan logikai-nyelvészeti problémákat okoz, melyek megoldása hónapok töprengésének eredménye, és igen éles figyelmet igényel. (Itt jegyeznék meg, hogy a szerzőnek ebben a törekvésében segítségére volt Makk Ferenc is, aki a latin nyelvű forrásanyag egy részét fordította. De a megyei nyomdaipari vállalat gyulai üzemét is igényes feladat eredményes megoldása elé állította ez a követelmény, s nyilván az ő precíz munkájuk az első lemérhető bizonyítéka a kötet nevelő erejének – a középkori Gyuláról az újkori „krónikaközlők” tudásuk legjavát igyekeztek adni.)

A hasonló forráskiadványokkal való összehasonlítás arról győz meg bennünket, hogy a Békés megyei Olvasókönyv első kötete az efajta kiadványok legnagyobb buktatóját kerülte ki. A szerző és szerkesztő arra törekedett, hogy ne csak fejezetcímekben csoportosítsa a közölt részleteket, hanem köztük is kapcsolatot teremtsen. Így hol a közölt szöveg, hol meg az azt megelőző bevezetés tartja ében az „olvasmányosság” igényét, kapcsolja össze a következővel. Bár Kristó előszavában hangsúlyozza: „A képzeletben egymás mellé tett, összeolvasott bevezetések nem a megye történetét adják, hanem csak annak rövid vázlatát, vagy még annál is kevesebbet, gerincet, vázát, alapvető fonalát”. Nem kis érdeme, hogy ez a gerinc nem omlik össze, ez a fonál nem szakad meg, illetve az előzmények ismeretében többszöri olvasás alkalmával is könnyen összeköthető. Az Olvasókönyv ezzel a módszerrel tüzetesen nem ismerteti meg ugyan az olvasót Békés megye középkori történetével, de felkelti az igényt arra, hogy az érdeklődők alaposabb ismeretekre tegyenek szert. Ehhez pedig a minden szö-

veget követő apparátusok adnak útbaigazítást, melyek közlik a forrással közvetlenül összefüggő kérdéseket, vagy a forrásból levonható főbb történelmi következtetéseket. Esetenként szakirodalmi tájékoztatót adva, hasznos „belső bibliográfiáknak” is tekinthetők. Nemcsak a forrásra, hanem a rá vonatkozó irodalomra, annak lelőhelyeire is utalnak. Eppen ezért a megyei Olvasókönyv, bár meghatározott terület szűkebb anyagából válogat, többre képes, mint a nemrégiben megjelent, iskoláinkban használt történelmi olvasókönyvek. Ott ugyanis még nehezebb feladat volt a szelekció, a szerkesztés módszereit pedig kizárólagosan az iskolai történelemtanítás határozza meg. A Békés megye történetéhez készült olvasókönyvnek az az egyik legfőbb erénye, hogy rendkívül sok területen hasznosítható eredményesen, s így komplex népművelési segédanyagnak tekinthető.

Mégis iskolai felhasználásának lehetőségeivel kell kezdenünk. A történelemtanítás utóbbi években bekövetkezett szerencsés reformja tantervileg is lehetőséget biztosított mind az általános iskolákban, mind a középiskolákban helytörténeti témájú forrásfeldolgozó óráknak. Ezeknek nem az a feladatuk, hogy kibővítsék az amúgyis jelentékeny történelmi tanítási törzsanyagot, hanem az, hogy színezzék, életközbe hozzák a tanulókhöz különösen a később már nehezebben megmagyarázható anyagrészeket. Az érdeklődés és a helyes történelmi látásmód felkeltése, kialakítása természetesen elképzelhető helytörténeti témák nélkül is, de sokkal nehezebben, áttételesebben, bonyolultabban valósítható meg. Ha a történelemtanár nem „általában” beszél a történelemlről, hanem a tanulók szűkebb pátriájához közel álló jelenségek és szemelvények alapján, a figyelemkoncentrációt rövid idő alatt biztosítani tudja. Az ilyen szemelvényeknek rendkívüli bizonyító erejük van, s nemcsak a tanulók tudását csiszolják, hanem érzelmeiket is felkeltik. Ennek a tanítási szemléletnek a kialakulása évek óta ott él pedagógus társadalmunk köztudatában, de elterjedését akadályozta az a körülmény, hogy a tanítás gyakorlásához szükséges szemléltető szemelvényekhez csak körülményesen juthattak hozzá. A most megjelent megyei Olvasókönyv első kötete minden Lizonnal a leghasználtabb tanári segédkönyvek egyike lesz. Terjesztésénél tehát elsősorban arra kell gondolnunk, hogy az iskolákat lássuk el elegendő példányszámmal. Ez esetben például a középiskolai történelemtanítás közepekorra vonatkozó forrásszemelvényei je-

lentékenyen kibővülnének, hiszen a Tankönyvkiadó által megjelentetett Történelmi olvasókönyv II. és III. kötete mellett egy Békés megyei válogatás is a tanítás rendelkezésére állna. Évekkel ezelőtt még arról panaszkodtunk, hogy jó lenne élni az eredeti forrásanyagok jelentékeny oktató-nevelői értékeivel, s íme már **válogatni is lehetne**. E kérdés kapcsán vetődik fel (inkább a következőkre vonatkozóan) az a probléma, hogy a forrásszemelvény-gyűjtemény tanítási módszertanára vonatkozó megjegyzéseket is célszerű lenne a mutatók között közreadni.

Kitűnően felhasználható ez a szemelvény-gyűjtemény arra is, hogy segítségével **önálló helytörténeti érettségi tételeket** alakítsunk ki a középiskolákban. Különösen a török ellenes nemzeti függetlenségi mozgalom megyei eseményei inspirálhatják erre a szaktanárokat. Kristó Gyula érdeme, hogy a tematikus tájékozódást könnyen lehetővé tevő mutatók mellett a fejezeteken belül megszámozott szemelvények jól beépíthetők az óra-, felelet- és tételvázlatokba. Kívánatos lenne, ha az iskolák ifjúsági könyvtárainak is minél több példányban rendelkezésre állna. A szemelvények tudniillik nem túl hosszúak, könnyen értelmezhetők, így a történelemtanítás is élhetne a más tárgyak által gyakran használt módszerekkel, házi feladatoknak adhatnánk, vagy órákiegészítő elemként kezelhetnénk a középkor megyei vonatkozású szemelvényeit. Az önállóságra való nevelésnek, a tanulói öntevékenységnak, s a tudományos vizsgálódás alapjai megismerésének segítője lehet ez a könyv.

Az Olvasókönyv jól használható az iskolai és iskolán kívüli **szakköri tevékenységben** is. A szövegeket követő apparátusok tudniillik elegendő utalásokat tartalmaznak ahhoz, hogy egy-egy szakköri foglalkozás alapját képezhessék. Segítségükkel az anyaggyűjtés, értelmezés, csoportosítás, a szövegkritika, a jegyzetelés és a feldolgozás legalapvetőbb módszereire taníthatnánk meg a történelem után különleges érdeklődést tanúsító szakköri tagokat. Az Olvasókönyv jó bizonyítéka annak is, hogy bár

figyelmünk és érdeklődésünk zömmel az újkori és legújabbkori témák felé fordul, de ezek sem képzelhetők el történelmi előzmények nélkül. A történelmi törekvések korok, osztályhelyzetek, módszerek és célok tekintetében megyénkben is sokat változtak ugyan az évszázadok során, de lényegüket tekintve mindig azok bizonyultak a leghaladóbbaknak, melyek széles tömegeket tudtak maguk mögé állítani, társadalmi bázisuk pedig a jövő felé mutató volt. Az Olvasókönyv segítségével ez a dialektikus történelemszemlélet jól kialakítható. A megyében már működő helytörténeti-honismereti szakkörök így önálló feldolgozásra is alkalmas, s további kutatásra ösztönző segédkönyvet kapnak. Remélhető, hogy ez a könyv is hozzájárul majd ahhoz, hogy újabb szakkörök kezdjék meg hasznos tevékenységüket.

Végezetül megemlítenénk, hogy komoly szerepe lehet az Olvasókönyvnek a történelmi ismeretterjesztő **tevékenységben** is. A múzeumi hónapok alkalmával rendezett történelmi előadások és előadássorozatok évek óta azt bizonyították, hogy az érdeklődés fokozásának alapfeltétele egyrészt a helytörténeti témák gyakori szereplése, másrészt pedig a korszerű szemléltetés. (Csak zárójelben jegyeznénk meg, hogy az Olvasókönyv néhány példányához célszerű lenne a közölt szemelvényekből vagy egyéb emlékekből jól felhasználható diafilmet is készíttetni).

Példamutató kooperáció hasznos és szép eredménye megyei helytörténeti irodalmunk újabb darabja, Békés megye történeti Olvasókönyvének első kötete. A megyei levéltár egyre inkább közkinccsé teszi szellemi rezervátumának legjelentékenyebb darabjait. Ezáltal a tudományos feldolgozás olyan új lehetőségeket kap, melyek mégynk történelmi múltjának alapos, tényező, torzításoktól mentes és teljes feldolgozását teszik lehetővé. S mindez végső soron a ma emberének tudatformálását segíti elő. Ezért örülünk az Olvasókönyv első kötetének, s várjuk érdeklődéssel a következőket.

TAKÁCS LÁSZLO